

KUR'AN'A GÖRE ARAŞTIRMALAR IV

DESTEK YAYINLARI: 1670

DİN: 12

HÜSEYİN ATAY / KUR'AN'A GÖRE ARAŞTIRMALAR IV

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Melih Atay

Editör: Ömer Faruk Atay

Son Okuma: Hatice Kübra İmamoğlu

Kapak Tasarımı: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal-Nursefa Üzüm Kalender

Atay Yayıncılık: 1. Baskı 1995, 2. Baskı 2014, 3. Baskı 2017

Destek Yayınları: 4. Kasım 2022

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-794-8

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Destek Dukkan

Yıkılmazlar Basım Yay. Prom. ve

Kâğıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad.

No. 62/B Bağcılar/İstanbul

Sertifika No. 45464

Tel. (0) 212 630 64 73

Hüseyin Atay

.....◆.....

Kur'an'a Göre Araştırmalar

IV

Yeni Bir
İslam Medeniyeti

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 7

ÖNSÖZ 9

YÖNTEM 17

DOGMA - TEOKRASİ 43

Dogma 44

Teokrasi 50

Akıl - Vahiy 55

MEDİNE ANTLAŞMASI 67

MEDENİYET TARİHİNDE

YENİ BİR İSLAM MEDENİYETİ 76

BİRİNCİ DÜNYA MEDENİYETİ 78

Yunan Medeniyeti 78

İKİNCİ DÜNYA MEDENİYETİ 80

İslam Medeniyeti 80

ÜÇÜNCÜ DÜNYA MEDENİYETİ 87

Çağdaş Batı Medeniyeti 87

DÖRDÜNCÜ DÜNYA MEDENİYETİ	90
Birinci İslam Medeniyetinin Çöküşü	90
Yeni Bir İslam Medeniyetinin Doğuşu	99
İNSANI EN SAĞLIKLI KONTROL	
EDEN ÖĞRETİ DİNDİR	105
SONUÇ	135
TÜRKİYE'NİN DİN EĞİTİMİ SORUNU	137
İBADET VE İLİM	152
İBADET VE İHLAS	163
TEMİZLİK VE ÇEŞİTLERİ	170
Manevi Temizlik	176
Ahlaki Temizlik ve Helal Kazanmaktaki Rolü	182
HAYIZLI KADININ TAVAFI	191
CUMA HUTBELERİ NASIL OLMALIDIR	215
Hutbe	220
SAHUR VAKTİNİN TAYİN VE TESPİTİ	223
Fıkıh	238
Fetva Kitapları	249
Sonuç	250
DİZİN	261

TEŞEKKÜR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistan olduğum 1956 Kasım ayından bu yana, önce öğrencim sonra meslektaşım olanlardan gördüğüm yardım için; yazılarımın müsvedde hâliinden daktilo edilmesinde, mizanpajlı hâliyle matbaadan gelen metinlerin tashihinde ve indekslerin hazırlanmasında, gönülden yardım eden ve yazılarım hakkındaki, fikirlerini hiç çekinmeden söyleyen, açıklamalarıyla önerilerde bulunan Prof. Dr. Mehmet S. Hatipoğlu, Prof. Dr. Rami Ayas, Prof. Dr. Beyza Bilgin, Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Cihat Tunç, Prof. Dr. Mehmet Dağ, Prof. Dr. Ruhi Fığlalı, Prof. Dr. Mehmet S. Aydın, Prof. Dr. Mustafa Yazıcıoğlu, Prof. Dr. Ahmet Akbulut, Prof. Dr. Hasan Onat, Prof. Dr. Mualla Selçuk, Prof. Dr. İlhami Güler, Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün ve Doç. Dr. Cevdet Çakmakçı'ya, bunların yanı

sıra Arapça makalelerimi tashih eden, Arapça öğretim görevlisi Ali İhsan Okur, Süleyman Baybara ve Dr. Adem Akın'a teşekkür ederek bir borcumu ifa etmek isterim. Ayrıca makalelerimi, raporlarımı ve "Kur'an'a Göre Araştırmalar" adlı dizi kitaplarımı okuyuculara yazılarıyla tanıtan Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'e teşekkür ederim. Benim yakın danışmanlarım bunlardır. Yakınımda olanların devam eden danışmanlıkları ve yardımlarına teşekkürlerim devam ediyor.

Şubat 1995, Ankara
Prof. Dr. Hüseyin Atay

ÖNSÖZ

Kur'an diyor ki:

“İnkâr edenler ‘Bu Kur’an’ı dinlemeyin, okunurken gürültü çıkarın, belki üstün gelirsiniz’ dediler.”¹

Zamanımızda Kur’an’ın okunup anlaşılmasına karşı çıkanlar, bu ayetin kâfir olarak nitelendirdiği kimselerin durumuna düştüklerini düşünmüyorlar mı? Kur’an’ı okuyup anlamıyorlar ki düşünsünler. Düşünmek, okuyup anlamaktan sonra olur. Kur’an’ın okunmasını engellemek için ellerinden gelen maddi ve manevi baskıyı yapıyor, kendi saçma sapan sözleri ile -Kur’an’ın deyimiyle boş ve faydasız sözlerle- Müslümanları iğfal ediyor ve Kur’an yolundan saptırıyorlar. İşin en acıklı yanı bunu İslam namına, Müslümanlık adına yapmalarıdır. Kur’an’sız Müslümanlık nasıl

1. Fussilet 41/26.

olur! Bu gibi kimseleri, Kur'an'ı okuyup anlamaya çağırıyoruz. Yukarıdaki ayette sözü edilen kimseler gibi olmaktan onları kurtarmak istiyoruz. Bu hususta Kur'an'a uyuyor ve onun buyruğunu hatırlatıyoruz:

1) "Oku!"²

Arapçada 'Kur'an' kelimesi 'okumak' fiilinden türemiş olduğu için Kur'an okuma kitabı anlamına gelir. Oku, deyince her şeyden önce Kur'an okumak anlaşılır.

2) "Ey sarıyan! Gecenin az bir bölümünde, yarısında ya da yarısından önce veya yarısından sonra kalk ve ağır ağır Kur'an oku. Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."³

3) "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve susun ki, acınmış olasınız."⁴

4) "Kur'an okuyacağın zaman, taşlanmış şeytandan Allah'a sığınmayı dile."⁵

5) "Kuşkusuz inananlar, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperen ve Allah'ın belgeleri okunduğu zaman inançları artan ve Rablerine güvenenlerdir."⁶

Dördüncü ayeti kerime çok önemli ilmî bir ilkeyi anlatıyor. Burada Şeytan'dan maksat, bütün yanlışlar ve ilme, akla dayanmayan, saçma ve hurafe fikirlerdir. Bunlardan Allah'a sığınmanın anlamı, onları esas almadan, onları göz önünde bulundurmadan, saf, arı

2 Alak 96/1.

3. Müzzemmil 73/1-4, 20.

4. Araf 7/204.

5. Nahl 16/98.

6. Enfal 8/2.

akılla (aklıselimle) Kur'an'ı okumaktır. İster hoca, ister öğrenci, ister şeyh, ister mürid olsun, Kur'an'ı böyle okumakla Allah'ın emrine uymuş olur. Kur'an'ı, herhangi bir hocanın, ölmüş veya sağ herhangi bir şeyhin, herhangi bir önderin sözünü veya fikrini esas alarak okuyup anlamaya çalışmak, bu ayete ters düşer ve kişiyi gerçekten anlamaktan uzak kılar.

Yedisinden yetmişine değil, beşikten mezara kadar herkes, Kur'an'ı kolayına geldiği zaman ve mekanda, kolayına geldiği gibi okumakla emrolunmuştur. Herkesin Kur'an'ı okuyup anlaması sonucunda meydana gelecek faydalar ve anlamalar karşısında insanların tavırları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Herkesin okuyup anladığı, kendisinde dinî bir bilgi birikimi ve ilahi bilinç meydana getirecektir. Ancak, anladıklarını kendisi uygulayabilir, başkasına uygulayamaz. Fert olarak kendisine uygulamanın da şartları bulunmaktadır. Bu şartlar, Kur'an'ın diğer bütün buyruk ve hükümleriyle tespit edilebilir. Ne var ki, burada üç önemli ilkeyi açıklama mecburiyeti vardır:

a) Dini kendine zorlaştırmayacak, kendi tabii hayatını işkenceye çevirmeyecektir. Kur'an hükümlerinin en kolay nasıl uygulanabileceğini düşünecektir.

b) İslami disiplini ve nezaketi, İslam'ın ahlak ve terbiye sınırlarını aşmayacaktır.

c) Başkasını ilgilendiren bir sorunu olunca, aklına gelen çözümleri başkalarına danışacak, konuyla ilgilenen görevliye ileticek ve ona öğretecektir.

Hz. Muhammed ve dört halife döneminde hiç kimsenin fert olarak, kendi başına bildiğini yapmaya veya yaptırmaya kalkıştığını göremiyoruz. Bilal Habeşi elbette Kur'an'ı okuyordu ve kendi seviyesine göre anlıyordu. Ama onun bu hususta bir faaliyetini bilmiyoruz. Hz. Ömer Kur'an'ı en üst düzeyde anlayanlardan biri olduğu hâlde, kendi başına bir işe koyulmamış, aklına geleni Hz. Muhammed'e ve sonra Ebu Bekir'e iletmış veya önermişti. Yaser de kendi başına bir iş yapmamış, Hz. Ali'ye danışmıştı. O da Kur'an'ı anlıyordu.

Yalnız Türkiye'de değil, bütün İslam memleketlerinde Kur'an'a yeniden bir yöneliş görülüyor. Ancak, Kur'an'dan herhangi bir ayet okuyan sanıyor ki, bütün İslam bu ayetten ibarettir; İslam'a davet bayrağını açıyor ve etrafa huzursuzluk saçıyor. İşte bunun yanlış olduğunu şimdilik burada bu kadar açıklamış oluyoruz. Herkes Kur'an'ı okuyacak, anlayacak ve kendisinde bir Kur'an bilgisi birikimi meydana gelecek ve böylece bilginler tarafından kendisine Kur'an ve İslam'ın incelikleri anlatıldığı zaman söylenenleri anlama kabiliyetini elde etmiş olacaktır. Bir kimse Kur'an'ı okuyup anlayamazsa o kimsede Kur'an'ın bilgi birikimi olmaz ve Kur'an'ın ruhunu anlama kabiliyeti teşekkül etmez. Anladığı takdirde ise, imanı ve manevi hazzı artacak, huzur bulacak ve Kur'an hükümlerine gönülden, kolayca uyabilecektir. Kur'an'ı anlamak insanı şuurlu bir Müslüman yapar.

2. Kur'an'ı, bilginlerin anlaması veya bilginler gibi anlamak, Kur'an'ın asıl amacıdır. Bilginler, Kur'an'ın ne dediğini aşır, ne demek istediğini anlamaya ve keşfetmeye çalışırlar. Kur'an'ın anlaşılması iki derecede olur.

a) Kur'an'ın ne dediğini anlamak. Bu, Kur'an'ın sözlük (lafzi) anlamını anlayıştır. Bu herkesin anladığı veya anlayabileceği anlamdır. Ama, bu en alt derecedir. Bu anlamdan yola çıkarak bir uygulama veya işlev çıkarmak mümkün müdür? Bir ayette söylenenleri, diğer ayet ve esaslarla karşılaştırıp düşünmek Kur'an'ın esas ilkelerindedir. Karşılaştırarak ortak bir hükme varılmazsa, insan birbirine zıt hükümlerle karşılaşır ve yanlışlara düşer.

b) Kur'an'ın ne demek istediğini anlamak, Kur'an'ın amacını ve varmak istediği sonucu anlamaktır. Bu hususta bilim insanları, düşünürler ve filozoflar ciddi olarak akıl yürütür, yani içtihat ederler. Bunların ürettikleri hükümler ve fikirler yalnız kendilerini bağlar, başkalarını bağlamaz. Bu hükümlerin başkalarını da bağlaması için, çoğunluğun aynı fikirde birleşmesi gerekir ve buna İslam'da icma denir.

3. Kur'an-ı Kerim'i herhangi bir bilim mütehassısı inceleyebilir, kendi sahası ile ilgili ayetleri kendi bilgisi dahilinde açıklayabilir, onlardan hükümler çıkarabilir ve onlar üzerine fikir yürütebilir veya nazariyeler kurabilir. Diğer sahalardaki bilim insanlarının ve okuyucuların da bunları okumalarıyla Kur'an bilgileri gelişir ve inançları kuvvet kazanır.

4. Şunu bilmekte fayda vardır: İlk yazılı eserlerden günümüze kadar, yazılı herhangi bir sözü (konuşmak da dahil), kitabı anlamanın kuralları, kanunları ve yolları bulunmaktadır. Herhangi bir kimse herhangi bir cümleyi, sözü veya kitabı istediği gibi anlama hakkına sahip değildir ve böyle bir iddiada bulunamaz. Kişi ancak anlama ilminin (semantik) kural ve kanunlarına uyarak istediği fikri üretebilir veya yorum yapabilir.

Bir kimse Kur'an'ı Arapçasından değil de kendi dilindeki tercümesinden de okuyup mana çıkarabilir veya hüküm verebilir. Tutarlı olmak ve en az yanlış yapmak için üç hususa dikkat etmek gerekir. Çünkü yanlışlık ihtimali, bilimin ve bilimsel metodun doğruya ulaşmada gösterdiği en ihtiyatlı yöntemdir.

a) Bir sözü önce kendi cümlesi içinde, yani bir cümlede önce kendisini anlamaya çalışmalıdır. Bu da iki şekilde olur:

1. Ne dediğini anlamak, ki bu en açık sözcükleri anlamak ve sözün tümünü anlamaktır.

2. Sözde ne demek istendiğini, ne amaçlandığını, ne anlatılmak istendiğini anlamaya çalışmak ve üzerinde düşünmek lazımdır. Düşünmek, içtihat etmek ve içtihat etmek de fikir üretmek ve hüküm ortaya koymak, anlamındadır.

b) Sözün ikinci derecede anlaşılması ise, içinde bulunduğu bağlama göre anlaşılması, bu bağlama

göre değerlendirilmesidir. Buna göre sözden başka manalar çıkarılabilir ve hükümler ortaya konabilir.

c) Sözü, bir de ilgili olduğu konuya göre anlaşılması, başka yerlerde geçen fikirlerle kıyaslanarak daha geniş kapsamlı anlamlandırılması vardır. Bu söz bir ayet olursa, onu Kur'an'ın tamamını düşünerek anlamak, değerlendirmek lazımdır. Bu kurallar, Kur'an'ı tercümesinden, Türkçesinden okuyanlar için de geçerlidir. Farabi, yunanca bilmediği hâlde, tercüme eserlere dayanarak kendine özgü felsefesini kurdu ve dünyanın ikinci, İslam'ın birinci büyük filozofu oldu.

Okuyuculara tavsiyem şudur: Kur'an'ı okudukları zaman, anlamayacakları ayetlerle karşılaşabilirler. Onlar üzerinde fazla durup vakit geçirmek gerekmez. İlerideki ayetler ona açıklık getirebilecektir. Çünkü Kur'an bir konuya ait ayetleri bir yerde peşe toplamadı. Bu, Kur'an'ın eğitim metodudur. İnsan okudukça çeşitli konularla karşılaşacak ve bunlar ötekilerin daha iyi anlaşılmasına da yardım edecektir. Sonra Kur'an her konuya değinmektedir. Şüphesiz, insanın kendi sahası dışındaki ayetleri daha iyi ve derinliğine anlamak için ihtisas sahiplerine danışması, ilmî davranışın gereğidir. Nafile namaz kılıp tespih çekmektense, Kur'an okumak daha büyük bir ibadettir. Bu, Kur'an'ı baştan sona hatmetmek üzere okuma şeklinde de olabilir, rastgele açıp herhangi bir yerden okuma şeklinde de olabilir. Kur'an'ı baştan

sona okumak, hatmetmek özel bir sevap kazandırmaz. Kur'an'da hangi bilgilerin ve hükümlerin bulunduğunu bilmek veya öğrenmeye çalışmak asıl amaçtır. Allah'la konuşmak isteyen kimse Kur'an okur. Allah'ın kendisine ne dediğini öğrenmek isteyen de yine Kur'an okur.

YÖNTEM

Bazı arkadaşlarım artık ilke, yöntem ve metotlar hakkında yazdığım genel tahlil ve tenkitlerden sonra bunları somut ve önemli meselelere uygulamaya başlamam gerektiğini ileri sürüyorlar. Öncelikle onlara teşekkür ediyorum. Ayrıca bu meslektaşlarım, fikirlerimi, ilke ve yöntemler hakkındaki düşüncelerimi ve vardığım neticeleri bir araya getirmemi, bir kitap hâlinde ortaya koymamı ve neredeyse bir manifesto gibi derlememi öneriyorlar. Böylece fikirlerimden, açıklamalarımın ve yazılarımdan daha kolay istifade edilebileceğini ileri sürüyorlar. Beni böyle bir mevkide görmelerine teşekkür etmek, benim için bir görevdir. Öte yandan beni biraz dağınık görmelerine karşın, tutarlı ve sağlam temel ve ilkelere dayanmaya çalıştığımı da müşahede ettikleri için, düşüncelerimi